

نگاهی به جلد نهم دانشنامه جهان اسلام

• حسین دمرچیلو

دانشجوی کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه آزاد اسلامی

در آن رعایت شده است. همگام با دائرةالمعارف‌های عمومی، دائرةالمعارف‌های تخصصی بخصوص در زمینه موضوعی اسلام نیز پا به عرصه وجود گذاشتند که اغلب آن‌ها ترجمه و اقتباسی از دائرةالمعارف‌های تدوین شده در غرب بودند. باگذشت زمان مشخص شد که این‌گونه دائرةالمعارف‌ها جوابگوی نیازهای جوامع مسلمان نیست، به این دلیل که دائرةالمعارف‌هایی که در مغرب زمین درباره گذشته و حال جهان اسلام تالیف می‌شود، مانند دائرةالمعارف اسلام، طبعاً متأثر از طرز تلقی غربیان از اسلام و فرهنگ و تمدن اسلامی است و تأثیر این طرز تلقی در گزینش و حذف و ابقای مدخل‌ها و کم و کیف مقالات انکارناپذیر است. از طرف دیگر بعلت تسلط و احاطه‌ای که دانشمندان و محققان مسلمان بر منابع و مفاهیم اسلامی دارند، برای تحریر مقالات مدخل‌های راجع به عالم اسلام از دیگران سزاوارترند. با عنایت به این جهات و در پاسخ به نیاز جامعه فرهنگی اعم از جوامع دانشگاهی و پژوهشی ایرانی و غیر ایرانی و نیز به منظور اقدامی علمی و تحقیقی برای تحکیم و تعمیق مناسبات و پیوندهای فرهنگی ملل اسلامی، کار تدوین و نشر دانشنامه جهان اسلام با نگرش اسلامی و روش علمی توسط بنیاد دائرةالمعارف اسلامی آغاز شد.

در مقدمه این دانشنامه در مورد وجه تسمیه آن آمده است: «اگرچه امروزه کلمه «دائرةالمعارف» در زبان‌های فارسی و عربی وارد شده و رواج عام دارد، اما بنیاد دائرةالمعارف اسلامی به دلیل قدمت و اصالت کلمه «دانشنامه» و استعمال آن برای کتاب‌های دائرةالمعارف‌گونه در آثار قدما (مانند دانشنامه علایی ابن سینا و دانشنامه شاهی محمدامین استرآبادی) این ترکیب فارسی ساده و رسا را بر اصطلاح نسبتاً نوساخته «دائرةالمعارف»

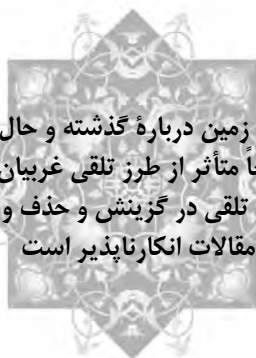
• دانشنامه جهان اسلام، زیر نظر غلامعلی حداد

عادل، تهران: بنیاد دائرةالمعارف اسلامی، ۱۳۸۴،

ج ۹، بیست و هشت + ۸۱۸ ص.

دائرةالمعارف‌نویسی نوین در ایران

دائرةالمعارف‌نویسی سنتی است که به معنای معاصر از دوران روشنگری آغاز شده است، اما شروع تدوین دائرةالمعارف با ضوابط نوین امروزی در ایران از آغاز قرن بیستم می‌باشد. در سال ۱۳۳۵ مرحوم غلامحسین مصاحب کار تدوین دائرةالمعارف فارسی را که یک دائرةالمعارف عمومی است با طرحی نو آغاز کرد که برای نخستین بار قواعد دائرةالمعارف‌نویسی نوین

دائرةالمعارف‌هایی که در مغرب زمین درباره گذشته و حال جهان اسلام تالیف می‌شود، مانند دائرةالمعارف اسلام، طبعاً متأثر از طرز تلقی غربیان از اسلام و فرهنگ و تمدن اسلامی است و تأثیر این طرز تلقی در گزینش و حذف و ابقای مدخل‌ها و کم و کیف مقالات انکارناپذیر است

اسلام، دائرةالمعارفی است تخصصی که دامنه شمول آن عبارت است از: علوم قرآنی، اصول عقاید، کلام، فقه، اصول، فقه، حدیث، درایه، رجال، اخلاق، ادیان، ملل و نحل، منطق، فلسفه، عرفان، ادبیات، هنر، مردم‌شناسی، معماری و آثار اسلامی، تاریخ، جغرافیا، ریاضیات، نجوم و طب (مقدمه دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۷۴، ص. نه).

همان‌گونه که از عناوین این دو منبع، دانشنامه جهان اسلام و دائرةالمعارف بزرگ اسلامی هم مشخص است گستره موضوعی هر دو این منابع موضوعات جهان اسلام را - بدون در نظر گرفتن شیعه و سنی - شامل می‌شود. با مقایسه مدخل‌های این دو منبع در می‌یابیم که توضیحات مربوط به مدخل‌ها در دانشنامه جهان اسلام گسترده‌تر از دائرةالمعارف بزرگ اسلامی است. بعنوان مثال در مدخل حرف «ب» توضیحات ارائه شده در دانشنامه خیلی وسیع‌تر است و کاربردهای گوناگون حرف «ب» در زبان‌های فارسی، عربی، ترکی و هم‌چنین در موضوع عرفان اسلامی به‌طور مفصل مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌است. البته لازم به ذکر است که در مقدمه دائرةالمعارف بزرگ اسلامی به این نکته اشاره شده که «اختصار یا تفصیل مقالات منوط به میزان ارتباط آن‌ها با اسلام، تاریخ و تمدن ملل اسلامی است». در دانشنامه جهان اسلام مابین مدخل «ب» و «باب» مدخل دیگری به نام «با» وجود دارد که در دائرةالمعارف بزرگ اسلامی اشاره‌ای به آن نشده‌است. در دائرةالمعارف بزرگ اسلامی مدخل «باب، سید محمدعلی شیرازی» وجود ندارد، در صورتی که در دانشنامه جهان اسلام، در این مدخل مقاله‌ای مفصل ارائه شده‌است.

در ارجاعاتی که در این دو منبع از مدخلی به مدخل دیگر استفاده شده نیز تفاوت‌هایی مشاهده می‌گردد، مثلاً در دائرةالمعارف بزرگ اسلامی از مدخل «بابا احمدی» به مدخل «بامدی» ارجاع داده شده، ولی در دانشنامه جهان اسلام از همان مدخل به مدخل «بختیاری، ایل» ارجاع داده شده‌است.

ترجیح داده و از آن رو که این دانشنامه همه مباحث جهان اسلام را شامل می‌شود عبارت «جهان اسلام» بدان افزوده شد. با توجه به این نکته که چند دائرةالمعارف در زمینه موضوعی اسلام در گذشته و حال مقالات خود را از حرف «آ» و «الف» آغاز کرده‌اند و از آنجا که این حرف مدخل‌های بسیار زیادی را دربر می‌گیرد، بنیاد دائرةالمعارف اسلامی برای اجتناب از دوباره کاری و صرف وقت و هزینه بر آن شد که کار دانشنامه جهان اسلام را از حرف «ب» آغاز و تدوین مقالات حرف «آ» و «الف» را به آینده واگذار نماید.

گستره موضوعی دانشنامه

دانشنامه جهان اسلام دائرةالمعارفی است درباره شریعت مقدس اسلام، تاریخ و تمدن و فرهنگ ملل مسلمان از آغاز اسلام تا زمان حاضر. این دانشنامه حوزه وسیعی از علوم و معارف اسلامی را دربرمی‌گیرد که شامل: اصطلاحات علوم قرآنی، حدیث، فقه، کلام، عرفان، فلسفه، ادبیات، هنر، سیره انبیاء و اولیا و ائمه (ع)، شرح حال و آرای مفسران، محدثان، فقها، متکلمان، فلاسفه، حکما، علما، عرفا، مورخان، شاعران و هنرمندان عالم اسلام، تاریخ سیاسی اسلام، سرگذشت خلفا، سلاطین، وزرا و خاندان‌های حاکم، جغرافیای کشورها و بلاد اسلامی، وصف ابنیه و آثار تاریخی، مذهبی، شرح اعیاد و ایام دینی، ابزارها، پوشاک‌ها، خوراک‌ها، گیاهان و داروهای خاص جهان اسلام می‌باشد (مقدمه دانشنامه جهان اسلام، ۱۳۷۵، ص بیست و یک).

مشابه این دانشنامه در زبان فارسی و موضوع اسلام می‌توان به دائرةالمعارف بزرگ اسلامی اشاره کرد. انتشار این دائرةالمعارف توسط مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی و زیر نظر سید کاظم موسوی بجنوردی آغاز شده و نخستین جلد آن در سال ۱۳۶۷ منتشر گردید.

دائرةالمعارف مذکور به اعتبار انحصار آن به فرهنگ جهان

**بخشی از مقالات دانشنامه
جهان اسلام، بخصوص آنچه
درباره اسلام، ایران و ادب
فارسی است اختصاصاً برای
دانشنامه تألیف شده است
که هم مؤلفان ایرانی و هم
محققان مسلمان کشورهای
دیگر در آن‌ها مشارکت
داشته‌اند**

نام‌های دیگر به نام پذیرفته شده ارجاع داده شده است.
- نام نویسنده (نویسندگان) مقالات در پایان هر مقاله مابین
علامت / / آمده است و اگر مقاله از دائرةالمعارف‌های دیگر
ترجمه شده باشد، نام آن مأخذ پس از نام نویسنده مقاله به
اختصار ذکر شده است. در برخی از مقالات که نوشته یا پرداخته
چند تن از اعضای هیأت علمی بنیاد دائرةالمعارف اسلامی است،
به عبارت «د.ج. اسلام» یا «گروه علمی» بسنده و از ذکر نام
افراد خودداری شده است.

- تکمله‌ها و تعلیقه‌هایی که بر مقالات ترجمه‌ای افزوده
شده به دو گونه است: گاه با عنوان «تکمله» در ذیل مقاله اصلی
آمده و گاه در میان دو قلاب [] در موضعی مناسب از مقاله
اصلی گنجانده شده است.

- تاریخ‌ها در دانشنامه همه به هجری قمری است و در
مواردی خاص (مانند آنچه به وقایع عصر جدید بسیاری از
کشورهای اسلامی باز می‌گردد یا حوادثی که به نحوی درباره
جهان غیر مسلمان است) تاریخ میلادی نیز همراه آن ذکر
شده است. وقایع ایران و افغانستان در دوره معاصر (از ۱۳۰۰ ش
به بعد) به تاریخ هجری شمسی است.

- مشخصات کتاب‌شناسی هر مقاله که برای تحقیقات
بیشتر علاقه‌مندان اهمیت وافر دارد، اغلب در پایان مقاله آمده،
ولی نشانی مطالب نیز ذکر شده است. ترجمه عناوین آثار فرنگی
و مانند آن در متن مقاله و در داخل < > آمده و در ذیل
صفحات، به زبان اصلی نیز اشاره شده است.

هم‌چنین در دانشنامه جهان اسلام از مدخل «باباروج» به مدخل
«بارباروس، خیرالدین (خضر) پاشا» ارجاع داده شده است، در
حالی که در دائرةالمعارف بزرگ اسلامی اشاره‌ای به این مدخل
نشده است. البته در دائرةالمعارف بزرگ اسلامی نیز مدخل‌هایی
وجود دارد که در دانشنامه جهان اسلام این مدخل‌ها وجود ندارد،
مثل مدخل‌های «بابا تنبکتی»، «بابارکن الدین، مقبره»، «بابا
سودایی» و «بابا شهیدی».

هر دو این منابع به صورت الفبایی و دو ستونی تنظیم
یافته‌اند. هم‌چنین در هر دو منبع بعد از پایان مقاله فهرست
منابع و مأخذی که در تدوین مقالات مورد استفاده قرار گرفته‌اند
درج گردیده و پس از آن نام نویسنده (نویسندگان) مقالات ذکر
شده است.

ساختار دانشنامه جهان اسلام

مقالات این دانشنامه به ترتیب الفبایی به صورت دو ستونی
چاپ و منتشر شده است. بخشی از مقالات دانشنامه جهان
اسلام، بخصوص آنچه درباره اسلام، ایران و ادب فارسی است
اختصاصاً برای دانشنامه تألیف شده است که هم مؤلفان ایرانی
و هم محققان مسلمان کشورهای دیگر در آن‌ها مشارکت
داشته‌اند. بخشی دیگر از مقالات، خاصه حوزه‌هایی که در ایران
متخصص ندارد، از منابع و مراجع مختلف ترجمه شده‌اند. برخلاف
دائرةالمعارف‌های تخصصی اسلامی موجود در زبان فارسی مانند
دانشنامه ایران و اسلام و... که ملتزم به ترجمه از یک منبع
یعنی دائرةالمعارف اسلام بوده‌اند، در دانشنامه جهان اسلام
بدون چنان التزامی با جست‌وجو در دائرةالمعارف‌های مختلف،
مقاله‌های محققانه‌تر و مناسب‌تر ترجمه شده و در دانشنامه درج
گردیده است. گاه نیز از تلفیق دو یا چند مقاله معتبر، مقاله‌ای
جامع‌تر و با ساختاری مناسب‌تر پرداخته شده است.
از جمله سایر ویژگی‌های دیگر این دانشنامه می‌توان به
موارد زیر اشاره کرد:

- علاوه بر اهمیت موضوع، قلت یا کثرت اطلاعات موجود
در زمینه مدخل مورد نظر نیز در کوتاهی یا بلندی مقالات
تأثیرگذار بوده است.

- معیار انتخاب مدخل‌ها بر اساس جست‌وجو در منابع مهم
هر علم و با نظرخواهی از متخصصان آن موضوع بوده است.
- ضبط اعلام مطابق قواعد دائرةالمعارف فارسی مصاحب
است. معیار ضبط مدخل‌ها آشهر بودن آن در نزد اهل فن یا
استعمال آن در منابع معتبر می‌باشد.

- در گزینش برخی از اعلام جغرافیایی مانند نام شهرهای
اندلس که هم صورت عربی و هم صورت اروپایی دارند، در
دانشنامه اغلب اسلامی آن‌ها در مدخل‌ها برگزیده شده و از

پیروی شده است. ابتدا شرح حالی از فرد و فعالیت‌های وی سپس به معرفی آثار و تألیفات وی پرداخته شده است.

درباره نحوه انتخاب نام اشخاص بعنوان مدخل اصلی باید گفت چنانکه معمول است در این گونه موارد به منظور حفظ یکدستی از شیوه مستند و واحدی مانند فهرست اسامی مستند مشاهیر کتابخانه ملی استفاده و از صورت‌های دیگر، به نام انتخاب شده ارجاع داده می‌شود. درحالی که در این دانشنامه به این موضوع توجه زیادی نشده و در انتخاب نام اشخاص بعنوان مدخل از قاعده خاصی پیروی نشده و سلیقه‌ای عمل شده است. برای نمونه مدخل‌های ابن طیب، ابوالفرج، عبدالواسع جبلی؛ سلیمان قانونی؛ ثابت بن دینار ← ثمالی ابوحمزه؛ جامی، احمد ← احمد جام؛ ثعلبی، ابواسحاق ← ثعلبی، ابواسحاق. مستند اسامی مذکور مطابق فهرست اسامی مستند مشاهیر به ترتیب به صورت ابوالفرج بن طیب، عبدالله؛ جبلی، عبدالواسع بن عبدالجماع؛ سلیمان اول، سلطان عثمانی؛ ابوحمزه ثمالی، ثابت بن دینار؛ ژنده پیل، احمد بن ابوالحسن؛ ثعلبی، احمد بن محمد می‌باشد.

در انتهای هر مقاله مأخذ و منابعی که در تدوین مقاله مربوط به آن مدخل مورد استفاده قرار گرفته‌اند ذکر شده و پس از فهرست منابع و مأخذ به نام نویسنده (نویسندگان) مقالات اشاره شده است.

تعداد مدخل‌ها و مؤلفان آن‌ها

بر اساس بررسی‌های بعمل آمده معلوم گردید که در جلد نهم دانشنامه تعداد ۳۵۸ مدخل وجود دارد که از این تعداد ۲۴۱ مدخل بعنوان مدخل اصلی و ۱۱۷ مدخل بعنوان مدخل ارجاعی می‌باشد.

از ارجاع «نیز نگاه کنید» (به صورت نیز ←) استفاده شده است.

جلد نهم دانشنامه جهان اسلام

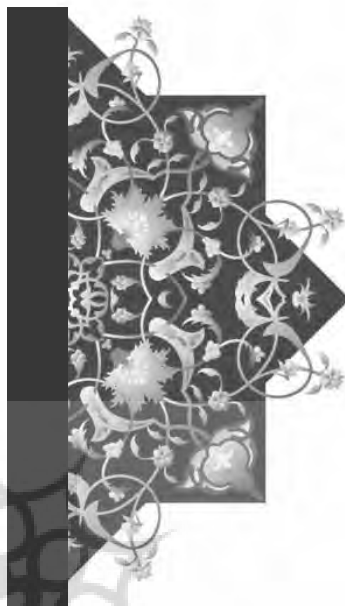
چاپ اول این مجلد در سال ۱۳۸۴ در بیست و هشت + ۸۱۸ صفحه چاپ و منتشر شده است. در این جلد پس از معرفی همکاران دانشنامه در سه گروه مشاوران علمی، مدیران، اعضا و همکاران علمی، همکاران پشتیبانی علمی و اداری و ذکر اسامی سازمان‌ها و اداراتی که با دانشنامه همکاری داشته‌اند بلافاصله فهرست مدخل‌ها همراه با نام‌های مؤلفان و مترجمان آن‌ها به ترتیب الفبایی مدخل‌ها ذکر شده است. سپس نشانه‌ها و اختصاراتی که در جلد نهم دانشنامه بکار رفته اشاره شده و به دنباله آن مشخصات منابع پرسامد به منظور پرهیز از تکرار و اطناب، در متن و منابع مقالات، به صورت اختصار آمده و مشخصات آن‌ها در این جا به صورت کامل درج شده که در دو گروه الف - منابع فارسی و لاتین، ب - منابع به خط لاتین می‌باشد.

مدخل‌های دانشنامه

پس از فهرست مشخصات منابع پر بسامد، قسمت اصلی دانشنامه یعنی مدخل‌ها و توضیحات مربوط به آن‌ها ارائه شده است. اولین مقاله این جلد با مدخل «ث» شروع و آخرین مقاله آن با مدخل «جران العود» (شاعر جاهلی نیمه دوم قرن ششم و سال‌های اولیه قرن هفتم میلادی از اهالی عالیه در شمال غربی نجد نزدیک حجاز) پایان می‌یابد.

در نگارش مدخل‌های مربوط به اشخاص از اصول یکسانی

میرابوالقاسمی، گروه فرهنگ و تمدن، علی محمد حکیمیان، مریم کیانی فرید، سیدعلی طالقانی، معصومه اسماعیلی، منیژه ربیعی، هوشنگ اعلم، نعمت‌الله صفری، محسن رنجبر، محمد نوری، حسین ناصری مقدم، بهزاد لاهوتی، عبدالله صلواتی، شهباز محسنی، محمدرضا صفری، پروانه عروج‌نیا، محسن معینی، حسین زرینی، محمدکاظم رحمان‌ستایش، سیدجعفر سجادی، عباس نقیئی، اسدالله شعور، مهران افشاری، محمد روشن، محمدعلی مهدوی‌راد، نصرالله حکمت، اکبر ترابی، الهه‌هادیان رسنانی، مجید معارف، سیدکاظم طباطبایی، رسول افضلی، عباس شادلو، فریدالدین حدادعادل، علی دارابی، جواد حسن‌پور، سیدجمال موسوی، محمدرضا حافظ‌نیا، نادیا برگ‌نیسی، مهدی مجتبی، سیداحمد هاشمی، مهین فهیمی، محبوبه هریس‌چیان، طیبه کرمی، اسماعیل باغستانی، سعید میرمحمدصادق، علی‌اکبر نجفی‌کانی، منصور معتمدی، اسدالله لطفی، نگار ذیلابی، مرتضی کرمی‌نیا (هر کدام یک مقاله).

ب - نویسندگان خارجی و تعداد مقالات ترجمه شده از آنها

۱. عمر فاروق آق‌اون، م. و. دالس (هر کدام دو مقاله).
۲. ویلفرد مادلونگ، م. ک. ا. مکدانلد و ک. م. ه. کینگ، و. مارسه، مرثه کومس، پیر لوری، ک. ا. باسورث، ج. د. لیثم، پرتو نیلی بوراتاوه، ه. گوپه، ب. تی یری دو کروسل، ر. والتر و فریدلف کودلین، هرمان لندولت، مصطفی اوزون، م. طیب گوک بیلگین، ش. بلا، عارف ابوخلف الزغلول، استیون اندرسون، الینور کلارک هورن، نهاد عظمت، محمد آیکچاچ، م. و. دالس، امیلی سویچ - اسمیت (هر کدام یک مقاله).

ج - اسامی نویسندگانی که بطور مشترک مقالاتی را در دانشنامه تألیف یا ترجمه کرده‌اند

۱. فاطمه غفوریان، محمدکاظم رحمتی (یک مقاله)؛ سیدجعفر سجادی، حسن سیدعرب (یک مقاله)؛ علیرضا ذکاوتی فراگوزلو، محسن جهانگیری (یک مقاله)؛ معصومه رضازاده، شفا رودی (یک مقاله)؛ اکرم ارجح، مهرداد عباسی (یک مقاله)؛ نگار نادری، فرید قاسملو، طیبه کرمی (یک مقاله)؛ فاطمه فنا، جلال آل‌احمد (یک مقاله)؛ رسول افضلی، روزبه صدرآرا، شاهین بدوی (یک مقاله)؛ نادیا برگ‌نیسی، علی زعفرانی (یک مقاله)؛ فریده قاسملو، هوشنگ اعلم، مهران افشاری، محمدتقی‌زاده مطلق (یک مقاله)؛ نگار نادری، مستوره خضرای (یک مقاله).

د - افرادی که مقالاتی را از دائرةالمعارف‌های خارجی ترجمه کرده‌اند

از ۲۴۱ مدخل اصلی، ۱۹۸ مدخل توسط یک نویسنده، ۲۰ مدخل توسط دو نفر یا بیشتر نوشته شده، ۲۲ مدخل ترجمه‌ای از دائرةالمعارف‌هایی مانند دائرةالمعارف اسلام، دائرةالمعارف اسلام ترک و ... و یک مدخل (جانور/جانورشناسی) ترجمه و تالیف چندین نفر می‌باشد.

الف - اسامی نویسندگان و تعداد مقالات تألیف شده توسط آنها

۱. محمدرضا ناجی، ستار عودی، رحیم رئیس‌نیا (هر کدام ۵ مقاله).
۲. فاطمه مینایی، فرید قاسملو، وحید ریاحی، حمیدرضا گیاهی یزدی (هر کدام ۴ مقاله).
۳. لیلی کریمیان، محسن قاسم‌پور، محسن معصومی، اکرم ارجح، مریم حسینی آهق (هر کدام ۳ مقاله).
۴. محمد منصور هاشمی، رقیه رسولی، زهرا نهاوندی، منی علی‌نژاد، مهرداد عباسی، محبوبه جودکی، محمدکاظم رحمتی، محمد رئیس‌زاده، احمد بادکوبه هزاوه، علیرضا بهار دوست، اصغر کریمی، فرزانه ساسان‌پور، حجت فخری، ناصر شعاریان، شمامه محمدی‌فر، مجید عبداللهی (هر کدام ۲ مقاله).
۵. ایرج پروشانی، علی کاتبی، داود الهامی، علی زمانی قمشه‌ای، کامران ایزدی مبارکه، نسرین سراجی‌پور، حسن شمیمی غیاثوند، منیره پلنگی، محمدرضا بهشتی، رضا رضازاده لنگرودی، مهین رضایی، مسعود مطلبی، یوسف بیدخوری، سعید زعفرانی‌زاده، طاهر رحمانی، باقر قربانی زرین، محمدعلی مولوی، نستوه جهان‌بین، شادی نفیسی، علی پورصفر قصابی‌نژاد، رقیه

۱. علی کاتبی، محمدرضا پورجعفری (هر کدام دو مقاله).
۲. هلن خوش چین گل، منیژه ظفرآبادی، محمد تقی زاده مطلق، رحیم رئیس نیا، حمیدرضا گیاهی یزدی، باقر قربانی زرین، مستوره خضرای، بهروز محمودی بختیاری (هر کدام یک مقاله).

هـ- انواع مدخل‌های دانشنامه و تعداد آن‌ها

۱. اسامی اشخاص (۸۸ مقاله).
۲. اسامی شهرها و اماکن مذهبی و آموزشی (۳۳ مقاله).
۳. عناوین کتب و داستان (۲۶ مقاله).
۴. اصطلاحات و مفاهیم (۲۲ مقاله).
۵. انجمن‌ها و سازمان‌های اسلامی (۱۹ مقاله).
۶. اقوام و قبایل (۱۰ مقاله).
۷. کوه‌ها (۵ مقاله).
۸. صور فلکی (۴ مقاله).
۹. فرقه‌ها و مذاهب اسلامی (۵ مقاله).
۱۰. مشاغل (۶ مقاله).

۱۱. رودها و جاده‌ها، عناوین مجلات، روزنامه و نشریات (هر کدام ۳ مقاله)

۱۲. نام‌های مبارک خداوند، حروف الفبای فارسی، القاب و عناوین (هر کدام ۲ مقاله)

۱۳. هنرهای دستی و ظروف (۲ مقاله).

۱۴. بیماری، فرشتگان، پوشاک، سوره‌های قرآن، زبان، نام تنگه، احادیث، نام خط، جانورشناسی (هر کدام یک مقاله).

مقالات بلند

بلندترین مقاله دانشنامه با احتساب منابع و مأخذ، مربوط به مدخل جانور/جانورشناسی (۵۲ صفحه)، و پس از آن مدخل‌های جبر و مقابله (۲۰ صفحه)، جراح / جراحی (۱۸ صفحه)، جدیدها - نهضت (۱۸ صفحه) جزو مقالات بلند دانشنامه به حساب می‌آیند.

مقالات کوتاه

کوتاه‌ترین مقاله دانشنامه با احتساب منابع کتاب‌شناختی مربوط به مدخل ثوبان بن بجدد (نصف صفحه) می‌باشد.

ارجاعات

در این دانشنامه ارجاعات شامل موارد ذیل می‌باشد:

- الف - ارجاع از اسامی اشخاص به شاخه‌ها و فرقه‌های مذهبی مانند جراحی، نورالدین ← جراحی.
- ب - ارجاع از شاخه‌ها و فرقه‌های مذهبی به اسامی اشخاص

مانند جاهدیه ← جاهدی احمد افندی.

ج - ارجاع از صور مختلف اسامی اشخاص به مدخل اصلی مانند جاپلغی، علی اصغر ← جاپلغی، محمد شفیع.

د - ارجاع از صور گوناگون کلمات و اصطلاحات به مدخل اصلی مانند ثمن ← بیع.

هـ - ارجاع از عناوین کتب به نام نویسنده آن‌ها مانند جاوید نامه ← اقبال لاهوری.

تصاویر و نقشه‌ها

تصاویر و نقشه‌های بکار رفته در دانشنامه به صورت رنگی و سیاه‌سفید می‌باشد. اکثر این تصاویر مربوط به صور فلکی، شهرها و اماکن مذهبی، ابزارهای نجومی، غارها، تصاویر اشخاص، پل‌ها و... می‌باشد.

پیشنهاد

به علت این‌که فعلاً تالیف تمامی مجلدهای دانشنامه جهان اسلام به اتمام نرسیده که بتوان یک نمایه جامع برای آن پدید آورد پیشنهاد می‌شود به منظور دستیابی بهتر به موضوعات و اطلاعات موجود در هر مدخل در انتهای هر مجلد نمایه جامعی از اعلام و موضوعات مربوط به آن جلد ارائه گردد.

پانویس:

1. *The Encyclopedia of Islam*.

منابع:

۱. دانشنامه جهان اسلام. زیر نظر سید مصطفی میرسلیم، تهران: بنیاد دائرةالمعارف اسلامی، ۱۳۷۵.
۲. دائرةالمعارف بزرگ اسلامی. زیر نظر سید کاظم موسوی بجنوردی، تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۷۴.
۳. مرادی، نورالله، مرجع شناسی: شناخت خدمات و کتاب‌های مرجع. تهران: فرهنگ معاصر، ۱۳۷۶.

